

Daghemmet som en resiliensfaktor hos maskrosbarn

– En kvalitativ studie om daghemmets möjligheter att stödja barn som kommer från hem där det finns inslag av missbruk eller sjukdom

Sabrina Tuori

Examensarbete för socionom (YH)-examen

Utbildningsprogrammet för det sociala området

Vasa 2014

EXAMENSARBETE

Författare: Sabrina Tuori
Utbildningsprogram och ort: Det sociala området, Vasa
Inriktningsalternativ/Fördjupning: Socialpedagogiskt arbete /Förskolepedagogik
Handledare: Carita Blomström & Ralf Lillbacka

Titel: Daghemmet som en resiliensfaktor hos maskrosbarn

- En kvalitativ studie om daghemmets möjligheter att stödja barn som kommer från hem där det finns inslag av missbruk eller sjukdom

---

Datum 31.3.2014   Sidantal 46   Bilagor 1

Abstrakt

Syftet med examensarbetet är att undersöka ifall daghemmet kan fungera som ett skyddsnät för riskbarn, och hjälpa dem att bli välmående och fungerande vuxna individer, samt på vilket sätt de kan göra detta. Teoridelen behandlar följande teman: resiliens, maskrosbarn, barns behov och daghemsverksamheten.

Undersökningen genomfördes genom kvalitativa intervjuer. Respondenterna bestod av fem barntädgårdslärare med varierande arbetserfarenhet. Varje intervju skedde individuellt. Analysen av undersökningen visar att daghemmet kan fungera som ett skyddsnät och beskriver hur detta sker. Teoridelen visar att resiliensfaktorerna är många medan empiridelen visar på vilket sätt daghemmet kan fungera som en sådan faktor.

Språk: svenska   Nyckelord: maskrosbarn, resiliens, daghem, trygghet

---

BACHELOR'S THESIS

Author: Sabrina Tuori
Degree Programme: Social service, Vaasa
Specialization: Socio-pedagogical work
Supervisors: Carita Blomström & Ralf Lillbacka

Title: Daycare facilities as a resilience factor for “dandelion children”

- A qualitative study about the ability of daycare facilities to provide support for children from homes where there are influence of alcohol or drug misuse or illness

---

Date 31.03.2014   Number of pages 46   Appendices 1

Summary

The purpose of this thesis is to examine if a daycare facility can work as a support network for children who come from disadvantageous home conditions and, thus, help these children become well-adjusted and well-functioning adults. In addition, the thesis will evaluate how a daycare facility can succeed in providing this support. The theoretical part of the thesis will discuss the following themes: resilience, “dandelion children,” (i.e. children who grow up in adverse environments but manage to adapt despite their troublesome conditions), the needs of a child, and daycare activities.

The research was carried out by doing qualitative interviews. The interviewees consisted of five daycare teachers whose work experience varied. Every interview was undertaken on an individual basis. The analysis of the interviews firstly shows that a daycare facility can work as a support network, and secondly displays how it can do so. The theoretical part of the thesis outlines the factors that affect and support resilience in children, while the empirical part of the study indicates how a daycare facility can constitute such a factor.

Language: Swedish Key words: Dandelion children, resilience, daycare, safety

---

Innehåll

1 Inledning	1
2 Syfte	2
3 Dagvård	3
3.1 Småbarnsfostran.....	3
3.2 Dagvårdsformer.....	4
3.2.1 Daghjem.....	5
3.2.2 Familjedagvård.....	5
3.2.3 Gruppfamiljedaghjem.....	5
3.3 Egenvårdarmodell.....	5
4 Anknytning	7
4.1 Historik.....	8
4.2 Begreppet anknytning.....	8
4.3 Trygg anknytning.....	9
4.4 Otrygg anknytning.....	9
5 Resiliens	10
5.1 Bemästring och motståndskraft.....	11
5.2 Resiliensens utveckling.....	12
5.3 Resiliens i praktiken.....	12
5.3.1 KAUI – undersökningen.....	13
5.4 Riskzoner för barn.....	15
5.4.1 Fattigdom.....	15
5.4.2 Familjerisk.....	15
5.4.3 Bristande omsorg.....	16
5.4.4 Övriga riskzoner.....	17

5.5 Resiliensfaktorer.....	17
5.5.1 Anne Stiloff.....	17
5.5.2 Steven Wolin och Sybil Wolin.....	18
5.5.3 Emmy Werner och Ruth Smith.....	18
5.5.4 Jennifer Jenkins och Marjorie Smith.....	19
5.5.5 Baldwin m.fl.....	20
5.6 Sammanfattning.....	21
6 Maskrosbarn.....	21
6.1 Definitionen av begreppet "maskrosbarn".....	22
6.2 Organisationen Maskrosbarn.....	23
6.2.1 Verkliga maskrosbarn.....	23
7 Sammanfattning av teoridel.....	25
8 Metod och tillvägagångssätt.....	25
8.1 Val av metod.....	26
8.2 Val av respondenter.....	27
8.3 Datainsamling.....	27
8.4 Datasekretess.....	28
8.5 Bearbetning och analys av data.....	29
9 Resultatredovisning.....	29
9.1 Daghemsvksamhet.....	30
9.2 Påverkan och tillit.....	31
9.2.1 Påverkan.....	32
9.2.2 Tillit.....	34
9.3 Skyddsnät och erfarenheter.....	37
10 Avslutande diskussion.....	43

Litteratur

Bilagor

1 Inledning

Det är inget nytt att miljontals barn i världen växer upp under grymma förhållanden. En del växer upp under extrem fattigdom och har inte tillgång till rent dricksvatten eller föda för dagen. Problem som direkt påverkar det fysiska välmående är mera vanligt i utvecklingsländer och inte i västvärlden. Beklagliga förhållanden som påverkar det psykiska välmående är dock inga ovanligheter i våra västliga länder. Vi är, eller bör åtminstone vara, bekanta med barn som lever i hem som präglas av missbruk, våld eller psykiska sjukdomar. Barn som dagligen tvingas balansera emellan att vara "vanliga" barn i skolan och samtidigt oroa sig över vad som väntar där hemma. Vi får heller inte glömma bort den kategori med barn som växer upp under kärleksfulla förhållanden, men som kämpar sig igenom sin vardag på grund av medicinska skäl, naturkatastrofer eller krig. Alla dessa barn, och så många fler, kan räknas som "maskrosbarn". En större inblick i och definition av begreppet hittas i kapitel fyra och dessa kommer att vara i centrum av detta arbete.

Arbetet kommer främst att handla om maskrosbarn som måste genomgå en barndom som är fylld av missbruk. Detta är inte ett nytt ämne, men ett långvarigt och fortgående problem som fortfarande är stigmatiserat och som få vill prata om. Många barn och unga väljer fortfarande att dölja och täcka över dylika hemförhållanden, istället för att visa andra och diskutera den bittra och sårande verkligheten. Ribban har varit hög för barn att tala ut om sina svåra förhållande. Men denna ribba för att våga tala ut och våga öppna sig, bearbeta det som är/ har varit och söka hjälp, har blivit lägre för barn som växer upp under dessa förhållanden. Detta arbete fokuserar därmed på dessa barn som ännu kämpar med sin realitet hemma och inte vågar söka hjälp. Jag vill undersöka om daghem kan hjälpa maskrosbarn. För att vara exakt så handlar arbetet därmed precis om det som titeln anger: Kan daghem fungera

som en resiliensfaktor hos maskrosbarn? Kan daghem hjälpa barn som kommer från ovanligt otursamma förhållanden?

2 Syfte

Syftet med min undersökning är att undersöka om ett daghem kan fungera som ett skyddsnet för maskrosbarn. När jag pratar om skyddsnet så tänker jag på ett nät som fångar upp något som faller. Alltså i det här fallet, daghemmet som fångar upp barn från att falla igenom systemet och bli marginaliserade. Jag kommer ytterligare att forska i vad som definierar ett maskrosbarn och om man i daghemmet har möjlighet att uppmärksamma dessa barn? På vilket sätt kan daghemmet hjälpa dem? Hur kan daghemspersonal hjälpa barn som kommer från problematiska och svåra hemförhållanden att få det stöd de behöver så att de kan växa upp till välfungerande vuxna människor? Kan man under barnets första levnadsår se tecken på att barnet är ett så kallat "maskrosbarn"? Vad är i så fall de vanligaste tecknen?

Undersökningen utförs genom kvalitativa intervjuer av dagvårdspersonal. Jag kommer att intervjua barnträdgårdslärare från olika daghem i Österbotten. Maskrosbarn är ett brett begrepp, men jag har valt att först och främst fokusera mig på maskrosbarn till missbrukande föräldrar.

De centrala frågeställningarna är:

Kan daghemmet fungera som ett skyddsnet för riskbarn?

Om ja, så i så fall på vilket sätt?

3 Dagvård

Syftet med dagvården är att dagvårdsbarnen skall ha möjlighet till en trygg vårdplats under den tid de behöver detta. Daghemmets uppgift är att fungera som hemmets förlängda arm under den tid av dygnet som familjen behöver det. Dagvårdsplatsen skall vara till gagn för barnets utveckling emotionellt, socialt och fysiskt. Personalen skall bland annat bistå med omsorg och undervisning och stöda föräldrarnas uppgift att fostra barnen. (Lag om Barndagvård, § 2 a; Imsen, 2006, s. 65; STM, 2013a)

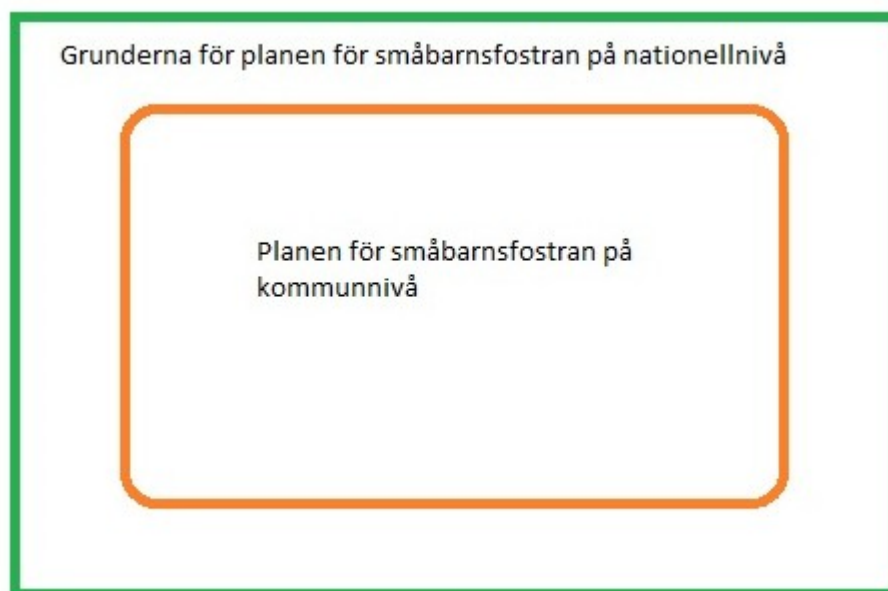
Från och med 2013 ligger bestämmningarna om dagvårdstjänster under undervisnings- och kulturministeriet. Kommunerna har skyldighet att se till att alla familjer erbjuds dagvårdstjänster. Dagvårdsplatsen skall förse barnet en trygg vårdplats och gagna barnets utveckling. I Finland har barn rätt till att få dagvård på något av följande språk: svenska, finska eller samiska. Ifall modersmålet skulle vara av något annat språk så skall barnet i så fall stöd i sitt modersmål. Alla barn i Finland har rätt till dagvård innan de börjar i skolan, för att få en dagvårdsplats måste föräldrarna ansöka om denna minst fyra månader innan behovet uppstår. (STM, 2013a)

3.1 Småbarnsfostran

Alla daghem i Finland följer samma ramar för deras verksamhet. Ramarna för daghemmens verksamhet utgår ifrån kommunernas individuella plan för småbarnsfostran. Kommunernas plan har utarbetats från Grunderna för planen för småbarnsfostran. Den har arbetats fram genom olika professionella sakkunniga som valts ut av Stakes generaldirektör. Denna plan har många syften, och ett av dem är att den fungerar som ett nationellt styrmedel inom småbarnsfostran i Finland. Detta styrmedel utgör sedan ramen för planen för småbarnsfostran som varje kommun individuellt eller tillsammans med andra

kommuner sedan utarbetar. Se figur 1 här nedan. (Grunderna för planen för småbarnsfostran, 2005, s. 3, 11)

Figur 1. Figuren ovanför belyser hur grunderna för planen för småbarnsfostran utgör ramen för alla kommuners egna verksamhetsplaner inom småbarnsfostran. Den visar att all småbarnsfostran som genomförs i Finland utgår från samma bas.

Syftet med planen är utarbetad för att gynna barnets välmående. Ett barn har störst chans till att lära, växa och utvecklas när hans grundläggande behov blir tillfredsställda. Då dessa behov tryggas så vågar barnet ta sig ut ur sina trygghetsramar och bege sig på upptäcktsfärd. Med hjälp av planen så vill man öka den professionellas kunskaper och insikter i arbetet med barn, eftersom en yrkeskunnig personal är en central del av småbarnsfostran. Genom att göra så, så förbättras också kvaliteten på arbetet. (Grunderna för planen för småbarnsfostran, 2005, s. 11, 19)

3.2 Dagvårdsformer

Det finns tre vanliga dagvårdsformer man som vårdnadshavare kan välja mellan för sitt barn. Daghem, familjedagvård eller gruppfamiljedaghem om behovet finns så är kommunen skyldiga att ordna dagvård dygnet runt.

Vårdtiden per dygn är högst 10 timmar och då räknas det som heltidsvård, är barnet fem timmar eller färre i dagvård räknas det som deltidsvård. (STM, 2013a)

3.2.1 Daghem

Föräldrar har möjlighet att sätta sitt barn på daghem om så behovet och önskan finns. Den vanligaste öppningstiden för ett daghem är mellan 06:30 – 17:00. På daghem är barnen indelade i olika avdelningar och indelningarna sker enligt barnens ålder, specialvårdbehov och syskongrupper. Daghemsverksamheten sker i en lokal som är ändamålsenligt för verksamheten. (Lag om barndagvård § 1; Planen för småbarnsfostran i Vasa Stad, 2005, s. 11)

3.2.2 Familjedagvård

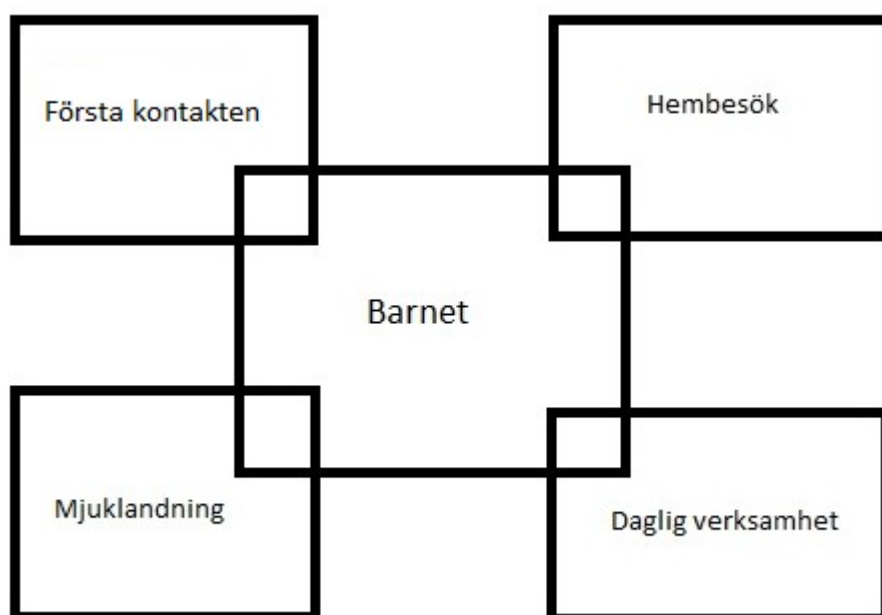
Den andra möjligheten föräldrar har för deras barns dagvård är familjedagvård. Den kan ske i vårdarens privata hem eller i barnets hem. Det kan vara gruppfamiljedagvård eller trefamiljsdagvård, den sistnämnda vårdformen sker i barnens hem. Genom att vården sker i barnets eller vårdarens hem så blir miljön naturligt hemlik, i motsats till daghemmets miljö. Det kan finnas fyra barn i heltidsvård och ett barn som är 6 år eller äldre i halvtidsvård hos en familjedagvårdare. (Planen för småbarnsfostran i Vasa Stad, 2005, s. 11)

3.2.3 Gruppfamiljedaghem

Tredje alternativet som finns inom dagvården för vårdnadshavare att välja är gruppfamiljedaghem. Denna vårdforms storlek kan bestå av 12 eller åtta vårdplatser, en vårdare behövs på fyra dagvårdsplatser. Två kännetecken för den här typen av dagvård är att den består av en liten barngrupp och att omgivningen ger en hemlik känsla. (Planen för småbarnsfostran i Vasa Stad, 2005, s. 11)

3.3 Egenvårdarmodell

Under början av 2000-talet har det av den svenska dagvården i Helsingfors, med hjälp av Arja Sigfrids, Mirjam Kalland och Katri Kanninen, så har utarbetats en modell för att utveckla dagvårdsservicen. Modellen de har utarbetat heter, egenvårdarmodell, och dess syfte är att bygga upp en trivsam atmosfär för barnet i dagvården. Mallen består av fyra hörnpelare och figur 1 nedanför illustrerar dessa och hur den här modellen uppmuntrar till en mera barncentrerad dagvård. (Backman, Kanninen och Sigfrids, 2009, s.10, 114, 123; FSKC, 2014)

Figur 1. Egenvårdarmodellens fyra hörnpelare med barnet i fokus.

Modellens två första hörnpelare är den första kontakten och hembesöket, som figur 1 illustrerar. Föräldrarna tar den första kontakten med daghemmet och ansöker om en dagvårdsplats. Innan barnet börjar på ett daghem så väljs åt barnet en egenvårdare. Dennes uppgift är att skapa trygghet för barnet på daghemmet och fungera som den "trygga hamnen" där barnet kan finna tröst och energi. När egenvårdaren har blivit utvald så tar denne kontakt med föräldrarna för att boka in ett hembesök. Ibland ordnar daghemmet ett

informationsmöte för föräldrarna innan barnens start vid daghemmet och på så sätt får föräldrarna träffa deras barns egenvårdare innan hembesöket. Genom att göra ett hembesök så vill man från daghemmets sida skapa en bra start för barnet och för egenvårdaren att få kännedom om barnets utvecklingsnivå, olika behov och vanor. Det vanliga är att besöket sker allt från några dagar till en – två veckor innan mjuklandningen börjar. (Backman m.fl. 2009, s. 114, 132, 142-152)

Den tredje hörnpelaren är mjuklandningen. Mjuklandningsperioden är en – två veckor lång. Syftet med denna period är att barnet i lugn och ro skall ges den möjlighet att tillsammans med föräldrarna bli bekant med dagvårdsplatsen och lära känna sin egenvårdare bättre. När barnet börjar på daghemmet så är allting nytt, platsen, människorna, leksakerna, helt enkelt allting. Backman påpekar vikten av att föräldrarna är närvarande under "inskolningen" för att garantera barnet en trygghetskänsla. För att barnet skall få en så klar och tydlig bild som möjligt av vem det är som sedan i dagvården kommer att bistå med denna trygghetskänsla när behovet uppstår så bör landningsperioden ske under egenvårdarens arbetspass. Den fjärde och sista hörnpelaren är som figur 1 visar, den dagliga verksamheten. Här är målet att arbeta på att få barngruppen trygg och harmonisk. Egenvårdaren har i uppgift att anpassa verksamheten efter barnens behov och uppmärksamma vart och ett av barnen i barngruppen. (Backman m.fl. 2009, s. 101-102, 114, 154, 160)

4 Anknytning

Att barn får en god anknytning under de första levnadsåren är viktigt. Detta på grund av att de första anknytningsrelationerna, som vanligtvis är till barnets föräldrar, utgör grunden för framtida relationer. Barnets första erfarenheter av relationer är relationen till deras föräldrar, denna relation utgör bilden barnet har av hur man bygger upp en relation. En god anknytning till föräldrarna

förebygger att barnet i framtiden utvecklar psykisk ohälsa. Därför har jag valt att i detta kapitel endast fokusera mig på begreppet anknytning. Att barn får en trygg anknytning till sina omsorgspersoner är väldigt viktigt för hur deras utveckling kommer att ske.

4.1 Historik

Anknytningsteorins fader är psykoanalytikern John Bowlby (1907-1990). Bowlby växte upp i en övre medelklassfamilj i London. Han träffade sällan sina föräldrar och blev som 7-åring iväg skickad till internatskola. John Bowlby berättar själv i sitt verk, *Separation: Anxiety and Anger*, om hur jobbigt det var för honom att separeras från familjen och gå på internatskola. Detta ledde sedan i sin tur till att Bowlby började känna starkt för barns lidande, vilket utgjorde grunden för Bowlbys framtida forskningsområde. Från och med 1950-talet samarbetade han med Mary Ainsworth, som också starkt förknippas med denna teori, och forskade tillsammans om barns anknytning. Ainsworth studerade psykologi vid Toronto universitet och i sin doktorsavhandling, *An evaluation of adjustment based on the concept of security*, använde hon sig av uttrycket *trygg bas* för första gången. I hennes arbete skrev hon om att man som individ blir så att säga handikappad ifall tryggheten saknas i familjen vilket leder till att det inte finns någon *trygg bas* att ha som utgångspunkt. Detta uttryck kom sedan att bli namnet för ett av Bowlbys verk, *En trygg bas*. (Broberg m.fl. 2012, s. 35-36; New World Encyclopedia, 2014)

4.2 Begreppet anknytning

Begreppet, som på engelska är attachment, syftar på samspelet mellan vårdnadshavare eller någon annan omvårdnadsperson och det lilla barnet. Med samspel avser man den vuxnes möjligheter till att svara på barnets behov av säkerhet och ge barnet möjligheten till att utforska världen under trygga förhållanden. När man pratar om anknytning avser man något mindre, barnet, som är beroende av och som hör samman med något större, den

vuxne. Det centrala i denna teori är således att människan behöver andra människor för att kunna leva och fungera normalt. Och barn behöver i desto högre grad att vuxna personer finns i deras närhet för att kunna utvecklas på ett hälsosamt sätt. (Broberg m.fl. 2012, s.33-34; Karlsson, 2012, s.65-67)

Det är en process som utvecklas under barnets första levnadsår. Den kan vara både trygg och otrygg. Och anknytningsmönstret utvecklas olika till olika personer. Barnets anknytningsmodell till föräldrarna påverkar sedan barnets framtida förhållningssätt till andra människor. (Karlsson, 2012, s. 67)

4.3 Trygg anknytning

Med trygg anknytning avses det när den vuxne är i stånd att svara på barnets behov och känslor och ger det stöd och beskydd barnet behöver. Enkelt uttryckt betyder det att när barnet gråter på grund av hunger uppfattar föräldern att barnet är hungrig och ger mat till barnet. En trygg anknytning leder till att barnet litar på både sig själv och andra. (Broberg m.fl. 2012, s. 33-37; Karlsson, 2012, s.66-67; New World Encyclopedia, 2014)

4.4 Otrygg anknytning

Otrygg anknytning kan delas in i organiserad och desorganiserad anknytning. Den otrygga men organiserade anknytningen betyder att barnets fostrare är oförutsägbar och barnet vet inte om denne kommer att finnas där när behovet uppstår. Denna anknytning kan även delas in i undvikande och ambivalent anknytning. Ett barn som använder sig av det förstnämnda, det undvikande, mönstret har fått lära sig att inte be om omvårdnad eller trygghet av den vuxne. Detta för att barnet har lärt sig att genom att inte ge uttryck för några sådana känslor så får det den bästa möjliga närheten från föräldern. Ambivalent anknytning uppstår när föräldrarnas reaktionssätt är oförutsägbart och barnet har svårt att veta när hans behov blir tillfredsställda. (Karlsson, 2012, s. 68-69)

En del barn – föräldra relationer har sin grund på rädsla, då handlar det om en desorganiserad anknytning. Samma person som ger barnet känsla av rädsla är även den källa som samtidigt skall ge barnet trygghet och omsorg. I sådana situationer ställs barnet inför ett svårt dilemma som motsäger sig själv, barnet vet inte vad hen skall göra. Barn med en desorganiserad anknytning får ofta väldigt svårt att lita på andra och kan aldrig riktigt slappna av. (Karlsson, 2012, s. 69-70)

5 Resiliens

Vad är egentligen resiliens, och hur kan man definiera det? Begreppet används både inom psykologin och naturvetenskapen, men i detta arbete fokuserar jag endast på den psykologiska termen. För att återgå till frågan, betyder resiliens förmågan att fungera normalt under onormala förhållanden, det är en pågående process som föds i risksituationer, till exempel för att skydda barn mot att ta psykisk skada. Termen kommer från engelska ordet "resilience" och har översatts av andra med ord som exempelvis motståndskraft eller bemästring, men dessa begrepp enligt Borge (2005, s. 11) ger inte samma heltäckande förklaring som den engelskans definition. På grund av detta så har en del valt att direkt översatt begreppet till svenskan, eftersom att svenska språket saknar ord som är så heltäckande att det skulle innehålla hela innebörden. Barn med resiliens är sådana som trots motgångar kämpar vidare, som fortsätter framåt och som sedan tar lärdom från svårigheterna. Jag kommer i det här kapitlet att endast fokusera mig på resiliensen hos småbarn och hur olika faktorer i barnets barndom kan göra barnen resilienta och jag kommer att liksom Borge, använda mig av det försvenskade begreppet resiliens. (Borge, 2005, s. 9-15; Desetta & Wolin, 2000, s. 3)

Med risksituationer menar jag olika farosituationer, som kan till exempel handla om hemförhållanden som präglas av våld och missbruk eller en bostadsort med hög kriminalitet. Med risk syftar jag på risken att barnet tar

skada av de dåliga situationer och utvecklar psykiska problem eller andra svårigheter.

Vad menas då med att fungera "normalt" under onormala förhållande? Att fungera normalt under onormala förhållanden innebär att klara av att uthärda och anpassa sig under svåra förhållanden. Det är att klara av att anpassa sig till samhället trots motgångar, att lyckas med att bli en fullt fungerande medborgare som kan bidra till samhället trots motgångar. Det handlar om att lyckas när allting annat säger motsatsen. Barn som lyckas med detta är så kallade "resilientabarn". (Borge, 2005, s. 9-10, 26)

5.1 Bemästring och motståndskraft

I existerande litteratur som finns om resiliens så använder sig de psykologiska teoretikerna sig av flera olika uttryck när de pratar om engelskans "resilience". En del forskare har använt ordet motståndskraft, medan andra har ansett att man kan ersätta det med uttrycket bemästring.

Trine Waaktaar och Helen Christie (enligt Borge, 2005, s. 11) anser att motståndskraft återspeglar för mycket på vad som finns inne i barnet och för lite på miljön runt omkring för att kunna använda det som motsvarande begrepp till det engelska ordet. Men däremot har Gjaerum m.fl. (1999, s. 29, 38, 207) har valt att översätta resilience till motståndskraft.

Andra forskare har ifrågasatt (enligt Borge, 2005, s. 14-15) varför man inte kan ersätta resiliens med bemästring. Borge skriver att resiliens utvecklas på basen av barnets personliga drag och riskerna hen utsätts för, medan bemästring är något man kan lära sig genom till exempel olika självhjälpsböcker eller undervisning. För att lära sig bemästra något behöver man alltså inte bli utsatt för risk, man kan lära sig i förväg hur man kan bemästrar något, så att man i framtiden till exempel kan förebygga olika problem. Borge nämner ännu som grund till varför man inte kan prata om bemästring istället, är att när det gäller att bemästra något så kan man göra

det på ett bra, dåligt eller neutralt sätt. Däremot inte kan prata om något som heter negativ resiliens, eftersom resiliens handlar om de positiva faktorerna som hjälper barnet att bemästra risk. (Borge, 2005, s. 10, 15)

5.2 Resiliensens utveckling

Som nämndes i första stycket är resiliens en förmåga och en pågående process som utvecklas. Ofta sägs det om något barn: hon föddes med den förmågan, talangen att sjunga vackert. Men resiliens är ingen förmåga som en del barn föds med. Den utvecklas när ett barn möter en fara eller en risk, och den föds som en skyddsmekanism. Michael Rutter definierar begreppet såhär; *"Resiliens är processer som gör att utvecklingen når ett tillfredsställande resultat, trots att barn har haft erfarenheter av situationer som innebär en relativt stor risk att utveckla problem eller avvikelser."* (Borge, 2005, s. 12) Men det som gör resiliens ännu mera speciellt är att alla inte utvecklar den här egenskapen, i en forskning som är gjord av Werner och Smith, som kommer att redovisas senare i detta kapitel så var det endast 72 barn av 201 som visade tecken på resiliens. (Borge, 2005, s. 22)

Barn kan reagera både negativt eller positivt på risk. Men för att det ska bli enklare att förstå vad som menas med resiliens kan man illustrera det med syd- och nordpolen. Dessa är varandras motsatser, precis som ett barns reaktioner kan vara. Den positiva reaktionen motsvarar nordpolen och den negativa, sydpolen. Så man kan säga att barn som klarar sig bra trots risk, visar sig vara resilienta befinner sig på nordpolen, medan barn som visar på en problemfylld utveckling är på sydpolen. För att utveckla resiliens måste barnet agera på rätt sätt när hen utsätts för risk. (Borge, 2005, s. 10)

5.3 Resiliens i praktiken

Det finns inget recept eller ett visst tillvägagångssätt på hur barn skall utveckla resiliens. Precis som risksituationerna varierar sig så varierar även resiliensen hos olika barn. Det finns inga enkla svar på hur den utvecklas,

samt varför en del barn bara ger upp medan andra kämpar sig ut ur sina riskzoner och blir starkare av det. För att få svar på alla frågor som än i dag kvarstår behövs det ännu mera forskning inom detta område, som sträcker sig över långa perioder för att få korrekt vetenskaplig forskning och kunskap inom detta område. Alla barn har sina egna sätt att reagera och handskas med risker, det finns ingen metod som fungerar för alla barn. (Borge, 2005, s. 12)

5.3.1 Kauai - undersökningen

Ruth Smith och Emmy Werner gjorde mellan åren 1955 - 1995 en longitudinell forskning på ön Kauai i delstaten Hawaii. Där undersökte de en grupp barn, födda 1955, i 40 år. Från att de var nyfödda fram tills de blev vuxna människor med egna barn. (Borge, 2005, s. 18-20)

Tillsammans med Smith undersökte Werner sammanlagt 837 barn, som efter 10 år minskade till 689 i antalet. Dessa barn växte upp i och levde under fattigdom och risk. Genom att undersöka denna barngrupp från att de föddes till vuxen ålder kunde de lyfta fram vad som var kännetecknande för de barn och familjer som klarade sig. De kunde också forska i samspelet mellan uppväxt och miljörisken under tre olika områden i livet barndomen, ungdomen och vuxen tiden. (Borge, 2005, s. 20)

Utgångspunkten var den samma för alla familjerna, de bodde alla på samma geografiska ort och hade alla samma etniska bakgrund. Forskningen började när kvinnorna var gravida och Smith & Werner (enligt Borge, 2005, s. 20-21) samlade upp data första gången när barnen föddes och därefter vid åldern: två, 10, 18, 32 och 40 år. Informationen samlades in genom intervjuer med mammorna, läkarundersökningar och psykolog. Bedömningar av barnen, intelligenstest av barnen och sedan införskaffade de informationen om barnens sociala kompetens, problemlösningstrategier och temperament.

Det var 698 som ingick i Werner & Smiths undersökning (enligt Borge, 2005, s. 21) 201 av dessa räknades som riskbarn medan 497 ansågs ha normala

förutsättningar för livet. För att bli räknat som ett riskbarn måste barnet utsättas för åtminstone fyra av riskerna som omnämns i tabellen nedanför.

Tabell 1. Riskfaktorer som en del barn utsattes för. Perinatala hälsoproblem är sådana som orsakats vid tiden kring födseln. (Werner och Smith, enligt Borge, 2005)

Perinatala hälsoproblem	Kronisk fattigdom	Föräldrar med låg utbildning
Desorganiserad familjemiljö	Ostabilitet i familjen	Alkoholiserade föräldrar
Våld	Tonårig mor	Omsorgsbrist

Av dessa 201 barn som ansågs vara riskbarn visade 72 tecken på resiliens, medan de resterande 129 barnen utvecklade psykiska problem, som exempelvis mentala störningar eller beteendeproblem. Detta var vid åldern 10 och 18 år som barnen visade den här utvecklingen, medan de resilienta barnen utvecklade sig positivt och var vid 18 års ålder omsorgsfulla, välfungerande människor. (Borge, 2005, s. 22)

Werner och Smith lyfter fram (enligt Borge, 2005, s. 23) att det fanns tre saker som skilde de resilienta barnen från resten av gruppen, 1) normal intelligens, 2) känslomässiga band och 3) yttre stödapparat. De resilienta barnen var aktiva och fick mycket positiv gensvar på det de gjorde, de hade starka band till deras mor- och farföräldrar och dessutom fick de stöd utifrån, till exempel från någon ungdomsgrupp eller skolan.

Forskarna Emmy Werner och Ruth Smith var de första på sin tid med en sådan här direkt resiliensforskning. (enligt Borge, 2005, s. 20) En viktig poäng som deras forskning visar på är att resiliens kan bestå i flera år. Barnen klarade sig bra i deras barndom tack vare det stöd och uppmuntran som de fick som barn, 40 år senare klarade de sig fortfarande bra. De hade blivit fullt välfungerande vuxna med egna barn och familj. I barndomen hade de fått stöd från till exempel deras föräldrar och i vuxen ålder kände de ett stort stöd

från deras partner. Så tack vare att de hade lärt sig ett gott samspel med andra som barn klarade de av det också senare i livet. (Borge, 2005, s. 23-24)

5.4 Riskzoner för barn

Denna underrubrik kommer att ta upp olika risksituationer som en del barn blir tvungna att leva under. Risksituationer som exempelvis fattigdom och bristande omsorg. Först i tur är fattigdom.

5.4.1 Fattigdom

I takt med att världen går framåt och befolkningen ökar, så ökar även problemen och kanske speciellt för barnen. Ett vanligt talesätt säger att *de rika blir allt rikare medan de fattiga blir fattigare*. Fattigdom är en av de största riskzonerna hos dagens barn och familjer. Barn växer upp under stor fattigdom och hungersnöd, så stor att väldigt många får vara sig nöjda om de får en måltid om dagen. Enligt UNICEF (2014) levde 1,22 miljarder människor under extrem fattigdom år 2010. Till fattigdom hör även sådant som att människorna är undernärda, har ingen tillgång till varken hälso- och sjukvård eller utbildning. Dagligen finns det barn som fråntas rättigheten till de grundläggande behoven som alla behöver ha för att kunna utvecklas på ett hälsosamt sätt och överleva, till exempel tillgången till rent rinnande vatten. Detta medför näringsbrist hos barnen, vilket leder till att deras utveckling, intellektuellt, fysiskt och känslomässigt hindras.

5.4.2 Familjebaserad risk

Undersökningar visar (enligt Borge, 2005) att barn som växer upp med konstant grälände föräldrar lättare utvecklar och visar känslomässiga problem samt beteendeproblem. När sådana gräl blir regelbundna och hetsiga blir de till skada för barnets sociala, intellektuella och känslomässiga utveckling. Förutom att barn tar psykisk skada av föräldrarnas äktenskapliga problem,

kan även dessa problem utlösa andra problem så som missbruk, misshandel, föräldradepression eller omsorgsbrist om barnet. Borge (2005, s. 76) hänvisar till Grych och Fincham som säger att av alla de undersökningar som gjorts inom det här området mellan åren 1974 och 1989 är det hela 21 procent som inte ger något stöd alls till att det går illa för barnen. Det tyder på att det måste finnas någon eller några faktorer med i bilden som bidrar till att barn blir resilienta. (Nordens Välfärdscenter, 2012, s. 38)

Familjerisk är ett brett begrepp och innehåller inte endast familjer där föräldrarna ständigt är i konflikt med varandra. Hit räknas även familjer med kommunikationsproblem, föräldrar som inte klarar av uppgiften och rollen som förälder, olika belastningar inom hemmet så som missbruk eller sjukdom, ekonomiska problem, dåliga bostadsförhållanden och minoritetsstatus. (Borge, 2005, s. 82)

5.4.3 Bristande omsorg

Den egna uppväxten påverkar hur man blir som omsorgsgivare. Föräldrar som kommer från tuffa hemförhållanden, som kanske blivit utsatta för misshandel eller annan vanvård, kan på grund av detta ha svårt att sörja för sina barns grundbehov. Det betyder inte att de som har levt i risksituationer kommer att utsätta sina barn för liknande risksituationer. Men om det kan leda till att de inte är i stånd till att ge deras barn den omsorg och uppmärksamhet som barnet behöver. Det är inget nytt att barn tar efter sina föräldrar, och detta sker både på ett positivt som negativt sätt. (Bunkholdt, 2004, s. 159)

I dag blandas kulturer mer än någonsin förut och immigrationen av folkslag ökar. Detta har lett till att det har blivit svårare att se var gränsen går mellan vad som kan se ut som lidande för ett barn och vad som helt enkelt är specifikt för en viss kultur. Men begreppet innefattar alla olika sorters dåligt behandlande av barn, det kan handla om att barnet blir förlöjligad eller blir tvungna att använda dåliga kläder. Tecken på att ett barn blir utsatt för bristande omsorg kan vara exempelvis något av följande: anknytningsproblem, långsam motorisk eller språklig utveckling, svårigheter i

sociala situationer, koncentrationssvårigheter, dåligt självförtroende eller rastlöshet. Barn kan även ha ett aggressivt beteende eller nedstämdhet till en följd av omsorgsbrist. Men om ett barn visar något av dessa tecken, eller liknande tecken, så betyder det nödvändigtvis inte att det barnet lider av omsorgsbrist. (Bunkholdt, 2004, s. 149-150, 155-158)

5.4.4 Övriga riskzoner

Alla "onormala förhållanden" är riskzoner. Alla omständigheter och förhållanden som barn växer upp under som inte kan klassas som "normala förhållanden" hör till den här kategorin. Förutom de som redan nämnts, är även institutioner, krig och belastade storstadsmiljöer riskzoner. (Borge, 2005, s. 14)

5.5 Resiliensfaktorer

Hittills har det konstaterats att resiliens är något positivt som uppstår i växelverkan mellan barnet och barnets miljö. Det är något som hjälper barnet att inte utveckla psykiska problem. Resiliensfaktorer försäkrar inte att barnets beteendeproblem minskar, men dessa faktorer kan påverka sannolikheten för att problemen minskar eller försvinner. (Borge, 2005, s. 10, 13; Nordens Välfärdscenter, 2012, s. 38) Men vad kan dessa faktorer vara i praktiken?

5.5.1 Anne Stilloff

Anne Stilloff (enligt Borge, 2005, s. 85 - 87) skrev i sitt examensarbete 1996 om resiliensen hos barn till alkoholister. Hon intervjuade åtta vuxna som hade växt upp med en eller två föräldrar som hade ett alkoholberoende. Stilloffs undersökning lyfter fram tre huvudfaktorer som hade bidragit till de intervjuades resiliens: 1) de hade egna vänner utanför familjen, 2) de ville något annat för sig själv än vad deras föräldrar hade åstadkommit, de hade en önskan om att få det bättre och 3) de insåg att deras situation var orättvis och de hade kunskap om missbruket. Tre av många faktorer som hade hjälpt dessa till att bli välfungerande vuxna med ett bra liv.

5.5.2 Steven Wolin och Sybil Wolin

Al Desetta och Sybil Wolin gav 2000 ut boken: *The struggle to be strong: True stories by teens about overcoming tough times*. Boken baserar sig på 30 ungdomars egna berättelser om deras liv och vad som har hjälpt dem. Dessa berättelser visar hur tonåringar har "klarat sig" trots missbruk, övergrepp eller andra problem i familjen. Forskarna Wolin och Wolin har identifierat sju resiliensfaktorer. Dessa faktorer som Steven Wolin och Sybil Wolin har forskat i lyfts fram i ungdomarnas historier och de är följande: relationer, humor, moral, insikt, kreativitet, oberoende och initiativ. (Desetta & Wolin, 2000, s. 2-4, 10-13)

Wolin och Wolin har konstaterat att med hjälp av humor så kan barn som befinner sig i risksituationer sätta perspektiv på situationen och få distans till problemet medan aktiva handlingar. Initiativ hjälper riskbarnet att inse att hen kan påverka sitt eget liv. Relationer kan ge barnet resiliens på så vis att barnet genom vänskap med andra får förståelse och kärlek. Oberoende barn har ofta en bra tilltro till sig själva, till att de kan bryta sig loss och göra livet bättre för dem. Kreativitet hjälper många att ge uttryck för sina svåra upplevelser och känslor och på detta sätt kan de bearbeta en tuff fas i livet som de gått/går igenom. Wolin påpekar också att göra det rätta och hjälpa andra och att se livssituationen som den är kan fungera som en resiliensfaktor. (Desetta & Wolin, 2000, s. 160-162)

5.5.3 Emmy Werner och Ruth Smith

Kauai-undersökningen som redan nämnts gav också resultat på olika resiliensfaktorer hos barn till föräldrar med ett alkoholberoende. Smith och Werner konstaterade att även om sannolikheten för inlärnings- och anpassningsproblem var hög hos barnen till alkoholister så var det ändå 59 % som inte utvecklade något av dem. (Borge, 2005, s. 84)

De mest framträdande resiliensfaktorerna som de hittade hos barnen, var att barnen hade en sådan personlighet som drog till sig positiv uppmärksamhet och de var duktiga på att läsa och skriva och hade en medelintelligens. De strävade efter att skaffa sig ett bättre liv och utbildning. Barnen hade en god självbild och trodde på sig själva och dessutom hade de inga allvarliga sjukdomar. (Borge, 2005, s. 84)

Men Smith och Werners forskning visar även på andra faktorer, faktorer som fanns båda hos barnen själva och i deras miljö. Faktorer hos barnen som bidrog till resiliens var till exempel om barnen var första barnet i familjen, hade en hög aktivitetsnivå och var självständigt. Medan faktorer som hittades i miljön var exempelvis att det var minst två år mellan varje barn i familjen, att barnen hade ett bra förhållande till far- och morföräldrarna och syskonen, och att det fanns disciplin i hemmet. Smith och Werner fann även att barnen hade större chans till en bättre framtid om de hade flera omsorgspersoner och inte bara modern. Vän relationerna var även viktiga för att få stöd. Andra faktorer som fanns hos barnen själva var att de hade något intresse eller någon hobby som de tyckte om att utföra, att de kunde hantera problem och hade en positiv självkänsla. (Borge, 2005, s. 22-23)

5.5.4 Jennifer Jenkins och Marjorie Smith

Barn som växer upp i en hemmiljö som präglas av disharmoni löper risken att utveckla beteendeproblem upp till fem gånger mer än barn som lever under harmoniska hemförhållanden. I en av Jenkins och Smiths forskningar så ville de urskilja resiliensprocesserna hos de barn som växte upp i disharmoniska familjer. Undersökningen bestod av 139 familjer och ungefär hälften av barnen i undersökningen levde i harmoniska familjer och hälften i disharmoniska. För att klassas som en disharmonisk familj behövde familjen visa brist på tillit, värme och otillfredsställelse med äktenskapet. Det behövde förstås även finnas konflikter inom familjen. (Jenkins & Smith, 1989, s. 182; SAOL, 2011)

Resultaten från undersökningen visade att flertalet barn valde att agera aktivt när föräldrarna stred med varandra. Valen som barnen gjorde var något av följande 1) blandade sig i konflikten och försökte få ett stopp på oroligheterna, 2) kontakta ett syskon eller en vän, eller 3) anklaga sig själv för familjens problem. Dock var det endast 24 % som anklagade sig själva, majoriteten av barnen ansåg att det var oerhört viktigt att få prata med någon, till exempel vän eller syskon. Undersökningen påvisade att en god relation till någon inom familjen eller att fly från problemen och ha överseende kunde fungera som en skyddsfaktor för barnen. (Borge, 2005, s. 77; Jenkins & Smith, 1989, s. 185-186)

5.5.5 Baldwin m.fl.

Baldwin med flera (enligt Borge, 2005, s. 94-95) undersökte år 1990 resiliensen bland barn till familjer med arbetslöshet, föräldrar med låg utbildning, minoritetsstatus och fadersfrånvaro. Det var 152 familjer som deltog i undersökningen och forskarna undersökte föräldrarnas tillvägagångssätt att uppfostra sina barn. Resultaten påvisade att en auktoritetsbunden fostran var skyddande i en högriskmiljö. Med auktoritetsbunden fostran menas det att föräldrarna kommenderade sina barn och ställde krav på dem, de styrde och bestämde allting. Det fanns ingen demokrati i hemmet eftersom föräldrarna inte resonerade med barnen om deras beslut, men på samma gång så tog de dem ändå med barnens önskemål i deras beslut så det var inte heller frågan om något diktatorskap heller. Disciplin i hemmet var även en resiliensfaktor som Werner och Smith fann i deras undersökning på KAUAI. (Borge, 2005, s. 22-23)

Ur undersökningen framgår det att strängheten i hemmet berodde på den geografiska miljön. Ju högre kriminaliteten som fanns i området desto mer bestämmande var föräldrarna. Detta var en betydande skyddsfaktor för barnen. Strängheten i hemmet förhindrade barnen från att gå ut och utsättas för risken som deras miljö utgjorde för dem.

5.6 Sammanfattning

Resiliens är något barn behöver utveckla för att kunna bli så att säga "normala" när de växer upp under risk. Risk kan vara alltifrån fattigdom till missbrukande föräldrar eller något medfött medicinskt fel. Det kan även handla om att växa upp i en sämre ort, riskmiljö med till exempel hög kriminalitet och våld. Det är fortfarande oklart hur resiliens utvecklas och varför den endast utvecklas hos en del barn, men forskningen har till denna dag visat på vad som kan utlösa resiliens hos barn, som exempelvis att ha någon att berätta för om sin situation. Och den personen kan kanske vara en vuxen vid daghemmet, en barnträdgårdslärare eller någon annan vuxen som arbetar där.

De resiliensfaktorer som barn behöver för att ha en positiv utveckling och som har nämnts flest gånger är dessa: en god vän, förälder, syskon eller annan vuxen att anförtro sig åt, insikt och kunskap om problemsituationen och viljan att skaffa sig ett bättre liv. Detta i sin tur betyder barnet kan hitta den goda vännen eller tillitsfulla vuxna personen på till exempel daghemmet, som kan hjälp till att sporra till önskan och viljan om ett bättre liv. Som kan ge det stöd som barnet behöver.

6 Maskrosbarn

Varje vår och sommar är det många människor som blir frustrerade och irriterade över maskrosen. Växten benämns oftare som ogräs än som en blomma, den är mer hatad än älskad. Och varje år försöker vi ivrigt att utrota den från våra gröna grasmattor. Men istället för att dö ut så förökar den sig och upptar snabbt stora områden. Maskrosen är en fin gul blomma som är så envis om att få leva så att den till och med kan växa upp genom asfalt. Med tanke på blommans envishet är det inte svårt att förstå att motståndskraftiga barn ofta benämns som maskrosbarn.

6.1 Definitionen av begreppet "maskrosbarn"

Enligt Svenska Akademiens ordlista definieras termen maskrosbarn såhär: *"barn som inte knäcks av en svår uppväxt"*. Precis som en maskros kan växa upp genom asfalt kan ett barn växa upp under disharmoniska situationer och bli en välfungerande vuxen. Solveig Cronström (2003, s.17) beskriver definitionen som följande:

"Att som barn ha vuxit upp i hem som präglats av föräldrar som på grund av missbruk och/eller allvarlig psykisk störning under långa perioder inte har kunnat ta hand om sig själva, ännu mindre fungera som förälder för sina barn. Att som vuxen vara psykiskt frisk och ej missbrukande, och kapabel att ta hand om sig själv och eventuella barn. Att kunna kvalificera sig för ett arbete - och behålla det, och att förmågan att etablera nära relationer - och behålla dem - med vänner så väl som med det motsatta könet."

De vanligaste "maskrosbarn" som uppmärksammas i massmedia är ofta de som har kommit från ett trassligt hem men som lyckats klättra sig upp på karriärstegen och fått en fin titel. Oprah Winfrey är ett bra exempel på detta, hon blev som barn sexuellt utnyttjad under flera år men är i dag världs känd med till exempel ett eget tv-program (Academy of Achievement, 2011) Men enligt Cronström (2003, s. 17-18) behövs inga exceptionella prestationer. Det duger med att man klarar av att leva och klarar av sin vardag, precis som vem som helst som haft förmånen att få en bättre start i livet. Lönnroth (1990, s. 9) beskriver maskrosbarn som *"barn som klarar sig mot alla odds"*.

6.2 Organisationen Maskrosbarn

Therése Eriksson och Denise Madsen är grundarna för Maskrosbarn. Den organisationen är den enda i hela Sverige för anhöriga till psykiskt sjuka eller missbrukande föräldrar. Grundarna, Eriksson och Madsen, är också anhöriga.

De växte upp i ett hem med missbrukande och psykiskt sjuka föräldrar. Det som började som ett projektarbete 2005, är i dag en organisation som består av åtta heltidsanställda inklusive ungefär 100 ledare, volontärer och praktikanter. (Eriksson, 2009 s. 221; Maskrosbarn, u.å.)

Deras mål och vision är att hjälpa maskrosbarn till att bryta sitt sociala arv, till att bli välmående och självständiga individer. Deras målgrupp är ungdomar i åldern 13 - 19 år som på ett eller annat sätt tagit/tar skada av att växa upp med föräldrar som insjuknat i missbruk eller någon psykisk sjukdom. Varje år anordnar de olika läger för barnen, där de diskuterar deras välmående, hemförhållanden och ger barnen det stöd och uppmuntran som de behöver. Förutom läger, så chattar de även med barnen vissa speciella dagar i veckan, håller föreläsningar om ämnet runtom i Sverige. (Maskrosbarn, u.å.)

För grundarna började allting som ett skolarbete, en önskan om att göra det bättre för andra barn med liknande bakgrund. Precis som för alla som startar upp en organisation eller förening så börjar det alltid med en vision. De ville göra en förändring så att andra barn inte skulle behöva gå igenom samma sak som dem hade upplevt. Och som det är för de flesta organisationer och föreningar så är det mycket motvind och hårt arbete i starten, men som det redan nämnts så har deras hårda arbete gett resultat, skolprojektet har växt till en organisation som blivit Erikssons och Madsens heltidsjobb. (Eriksson, 2009, s. 221-222; Maskrosbarn, u.å.)

6.2.1 Verkliga maskrosbarn

Therése Eriksson och Tommy Hellsten vet båda två hur det är att växa upp i ett hem där alkoholism florerar. Hellsten växte upp i ett hem med två föräldrar som hade insjuknat i sjukdomen alkoholism medan i Erikssons hemsituation var det hennes mamma som led av alkoholism och bipoläritet. En gemensam faktor för dessa två maskrosbarn, som också är mycket vanligt hos andra maskrosbarn, är att de blev båda två tvungna att överge sin barndom och växa upp "för tidigt" och ta ansvar. Deras omständigheter gjorde att de blev

tvungna att bli föräldrar åt deras föräldrar, och de blev även deras föräldrars psykolog. (Cronström, 2003, s. 38-39, 93; Eriksson, 2009, s. 14, 49, 192, 221; Hellsten, 1991, s. 8, 67; UR, 2010)

En av resiliensfaktorerna som omnämns i kapitel tre är det att barnet får ett yttre stöd. En vuxen utanför familjen som uppmärksammar barnet och ger den stöd och uppmuntran som barnet behöver för sitt psykiska välbefinnande. Eriksson (2009, s. 26, 50-57) ger stöd för denna teori i sin bok. Hon skriver att hennes enda fasta punkt i livet blev hennes kurator Petra. Dit kunde hon gå för att "ösa ur sig" sina tankar och känslor, där fick hon också bekräftelse, uppmuntran och värme.

Eriksson har under de senaste åren blivit en av Sveriges mest kända maskrosbarn. I dag är Eriksson utvecklingschef, en av grundarna till organisationen Maskrosbarn och författaren bakom självbiografin "*Vi har ju hemligheter i den här familjen.*" År 2008 blev hon Svenska Hjältar förebild, vilket är ett pris som tilldelas en "vanlig" människa men som på ett sätt eller annat har visat att hen bryr sig lite extra och som osjälviskt hjälper andra. Eriksson fick i och med priset 2008 hålla ett föredrag i Riksdagen, vilket ledde till att hon fick en lag uppkallad efter sig, Lex Therese. Lagens syfte är att hjälpa barn som har föräldrar som är psykiskt sjuka eller som missbrukar något rusmedel. Den skall ge dessa barn information och stöd från vuxna. Hellsten hör till en av Svenskfinlands mest kända terapeut och författare med flera böcker bakom sig. Han är även en känd föreläsare både i Finland och Sverige. (Eriksson, 2009, s. 275-276; Hellsten, 1991; Svenska hjältar u.å.)

7 Sammanfattning av teoridelen

Barn som växer upp i hem som präglas av alkoholism, psykiska sjukdomar eller andra svårigheter får en tuff start på livet. De måste snabbt lära sig vad

familjens stora hemlighet är, och att den, skall oavsett vad, beskyddas. Dessa barn tvingas lära sig att balansera på livet i hemmet och livet utanför hemmet. Barn som tar sig igenom en sådan tuff uppväxt och gör livet bättre för dem, benämns ofta som "maskrosbarn".

Daghemspersonalen kan i vissa fall vara avgörande för barnet som växer upp under svåra hemförhållanden. Eftersom barn spenderar en stor del av deras dag i daghemmet så får dagvårdspersonalen en god möjlighet till att hjälpa barn i behov. Resiliensfaktorerna kan vara många och kan vara väldigt varierande, och en av dessa faktorer kan vara daghemmet. I dagens samhälle är det inte längre bara föräldrar som uppfostrar sina barn, daghemmet, är som redan i arbetet nämnts, familjens förlängda arm, som har en stor betydelse för barnets uppfostran. Daghemmets ansvar om barnen växer hela tiden, arbetsgivarna kräver att deras arbetstagare är på arbetet åtta timmar varje dag, fem dagar i veckan, vilket leder till att barnet behöver få omsorg under den tiden och sätts då i daghemmet. Kapitel fyra lyfter fram vikten av en god anknytning under de första levnadsåren. En del barn får tyvärr inte en trygg anknytning till sina föräldrar, men dessa barn har då möjligheten att istället få en god anknytning till någon av daghemspersonalen, som kan tillgodose barnets grundbehov: kärlek och trygghet.

8 Metod och tillvägagångssätt

Syftet med mitt arbete är att undersöka om daghemmet kan fungera som ett skyddsnät för riskbarn. I följande kapitel kommer jag att förklara hur jag gick tillväga med min undersökning, och motivera mina val. Jag kommer även att berätta hur jag kom i kontakt med dem och hur urvalet gjordes.

8.1 Val av metod

Det stod klart för mig från första början att det skulle bli en kvalitativ undersökning eftersom jag ansåg att jag skulle få fram mest material genom kvalitativa intervjuer av mina respondenter. Genom kvalitativa intervjuer skulle jag den helhetsuppfattningen som jag behövde för min undersökning. Resultatet skulle ha varit lite mera varierande om jag skulle ha valt att göra en kvantitativ forskning istället. Kvantitativ forskning innebär i allmänhet att forskaren använder sig av sifferdata och presenterar ofta resultat med hjälp av statistik. Men med en kvalitativ metod kommer man närmare det man forskar om, så närhet är en förutsättning ifall man vill använda sig av den här metoden, och det var det som jag ville. Med denna undersökning ville jag komma mycket nära för att få en så djup förståelse som möjligt av hur daghemsverksamheten kan vara till hjälp för barn. Ifall jag skulle ha valt att använda mig av en enkät som jag skulle ha skickat runt till mina respondenter skulle svaren kanske vara kortare, och mer begränsande, men genom att intervjua mina respondenter själv så skulle jag få svar som var mera djupgående och personliga, människor har oftast lättare att uttrycka sig verbalt än skriftligt. (Holme & Solvang, 1997, s. 92-93; Fejes & Thornberg, 2009, s. 18)

En kvalitativ intervju förutsätter ett möte som sker ansikte mot ansikte, vilket gör hela intervjun mera personlig och avslappnad. Respondenterna har möjlighet att mera fritt formulera och uttrycka sina svar. För att min intervju skulle bli så heltäckande som möjligt så förberedde jag mig i god tid. Jag känner mig nöjd med mina förberedelser och anser att mina frågor är relevanta för temat. (Holme & Solvang, 1997, s. 99-100)

8.2 Val av respondenter

Holme och Solvang (1997, s. 183) pratar om bekvämlighetsurval, och denna metod ansåg jag att var det enda praktiska sättet att välja ut respondenter för undersökningen. Detta är inget de rekommenderar eftersom de anser att sådana respondenter oftast inte är representativa. Men jag anser att jag

lyckades få respondenter som var till nytta för min undersökning. Jag bestämde mig i förväg att jag endast ville intervjua barnträdgårdslärare, på grund av att de har en mer omfattande utbildning än vad en barnskötare har. Mina respondenter var alltså barnträdgårdslärare som hade arbetat inom daghemsverksamheten olika länge.

Jag valde ut två daghem som jag lätt kunde ta mig till och som kunde ge mig ett snabbt besked, och ringde till dessa daghem och frågade om någon barnträdgårdslärare var villig att ställa upp som respondent. Vid det första daghemmet jag ringde till fick jag genast utföra två intervjuer: dessa respondenter hade börjat jobba direkt efter avslutad utbildning och hade jobbat 1,5 år respektive sju månader på daghemmet. När jag ringde till det andra daghemmet bokade jag in tre intervjuer, som alla skedde efter varandra. Mina tre andra respondenter hade jobbat 10, 25 och 33 år inom området.

Jag trodde att det skulle vara svårare att hitta respondenter än vad det var. Alla som jag ringde till svarade genast ja. Jag var mest intresserad av att intervjua personal som hade jobbat länge, eftersom jag tänkte att dessa skulle ha samlat på sig flest erfarenheter och ha mest att säga. Men jag hade fel. De som hade jobbat inom dagvården i flera tiotals år hade glömt bort väldigt mycket av vad de hade sett och upplevt i deras arbete och hade i jämförelse med de nyare utexaminerade barnträdgårdslärare kortare svar och kommentarer. Från början hade jag tänkt mig att intervjua sex barnträdgårdslärare från tre olika daghem, men kom sedan fram till att det skulle räcka med dessa fem. Det kändes speciellt bra att både nyutexaminerade och erfarna barnträdgårdslärare fanns representerade bland mina respondenter.

8.3 Datainsamling

Intervjuerna skedde under arbetstid och på respondenternas arbetsplats. Eftersom det skedde under arbetstid så försökte vi anpassa intervjutillfällena

till barnens vila efter lunchen. Intervjutiden var ungefär 35 minuter och dessa intervjuer skedde individuellt i ett avskilt rum. Jag bandade in alla intervjuer men skrev även ner så mycket jag hann. På grund av tekniska problem så försvann mina inspelningar från två och en halv intervju från min Ipad. Lyckligtvis hade jag, som sagt, gjort anteckningar under alla intervjuer så jag fick med helheten från alla intervjuer och även ett par små detaljer.

Det här var första gången som jag intervjuade någon, och det var en bra erfarenhet som jag känner att jag kan ta lärdom ifrån. Det var intressant och den största lärdomen blev att man inte ska förlita sig blint på dagens teknik, utan ibland även kan ha mer nytta av mer traditionella ljudinspelare. Erfarenheterna stärkte också inför framtida arbetsintervjuer.

8.4 Datasekretess

Eftersom mitt arbete riktar sig till daghemsbarn så behövde jag först anhölla om forskningstillstånd i den kommunen jag befann mig i. Så fort tillståndet kom in genom mitt brevinkast ringde jag och bokade mina intervjuer. Jag kommer inte att bifoga tillståndet till mitt arbete, eftersom jag inte vill nämna den kommun där jag utfört intervjuerna. Tillståndet finns till påseende vid behov. Datasekretessen säkerställdes när jag berättade för mina respondenter att varken deras namn eller daghemmets namn kommer att nämnas någonstans. Varken namnet på daghemmet eller mina respondenter nämns under ljudinspelningarna. Mina inspelningar kommer att förstöras direkt efter att jag är klar med min analys av materialet. För att skydda mina intervjupersoner ytterligare så har jag valt att utelämna namnet på kommunen som de jobbar i.

Vissa svar kommer att formuleras om till skydd för både respondenterna och familjerna de arbetar med. Jag vill inte att någon respondent ska känna att de hängs ut i mitt arbete, samtidigt som jag inte heller vill att man skall kunna känna igen varken respondent eller någon av de familjer som daghemmet jobbar med. Språket ändras även på så sätt att mina respondenters dialektala

uttryck skrivs om till standardsvenska, för att säkerställa så att ingen blir igenkänd på grund av deras uttryck.

8.5 Bearbetning och analys av data

Analysen av materialet utgjordes på följande sätt: att jag först lyssnade igenom mina inspelningar och skrev ner dem ordagrant. Sedan jämförde jag dem med mina egna teoretiska kunskaper. Inspelningarna har jag lyssnat igenom flera gånger, jag har pausat och spolat tillbaka endast för att få nerskrivet allting ordagrant.

I nästa kapitel kommer jag att redovisa resultaten från min undersökning. Ibland kommer att jag att citera respondenternas svar, och dessa kommer att återges med *kursiv stil*. Om något utelämnas, ersätts detta med tre punkter. För att en del citat skall bli mera fullständiga så har jag tillagt utfyllnadsord inom en parentes.

9 Resultatredovisning

I detta kapitel kommer jag att redovisa mina resultat. Jag kommer att redovisa resultatet genom att berätta om de svar jag fått från mina intervjuer och citera respondenterna. Mina frågor och en del flyter stundtals in i varandra, och jag kommer därför att dela in frågorna i olika kategorier med egna underrubriker. Jag har sammanställt materialet till tre kategorier. I den första kategorin kommer jag att klargöra vad personalen anser om deras verksamhet och med hjälp av deras ord förklara den. Den andra kategorin beskriver hur daghemspersonalen anser att de påverkar barnet, samt hur de upplever föräldrarnas tillit. Och den tredje och sista kommer att handla om ifall daghemmet kan fungera som ett skyddsnät och huruvida de har haft erfarenheter av barn som kommer från jobbiga hemförhållanden.

9.1 Daghemsverksamheten

Mina tre första frågor (se bilaga 1) handlade om deras verksamhet och hur länge de hade arbetat i daghemsverksamheten. Samtliga hade börjat arbeta efter avslutad examen. Fram tills mina intervjutillfällen hade mina respondenter arbetat: sju månader, 1,5, 10, 25 och 33 år. Även om deras tid i arbetslivet varierade, så ansåg alla det grundläggande för deras verksamhet var att barnet kände sig trygg och trivdes på daghemmet. Detta överensstämmer med Lag om Barndagvård som beskrivs i kapitel tre. Sådär svarade tre av dem:

"För det första så försöker vi skapa trygghet i början för att få allt att fungera..."

"[Vår] verksamhet utgår ifrån barnen, de är i centrum. Vi vill skapa en trygghet för dem här ... hjälpa till med att göra dem till trygga och harmoniska individer..."

"Att barnen gärna kommer hit, att de vill komma hit, att de trivs, att de har [det] bra här, att de har kompisar, att de känner att de får vara sig själva, men huvudsaken [är] att de vill komma hit och trivs här. Det här är deras andra hem egentligen, de är mesta dels av deras vakettillstånd här."

Min tredje fråga handlade om eventuella brister i deras verksamhet. Det gemensamma svaret för dem alla var att grupperna är alldeles för stora: de såg helst att barnantalet i grupperna skulle bli färre. På grund av att grupperna var så stora så tyckte en av mina respondenter att de "snälla och lugna" barnen tyvärr blir väldigt ouppmärksammade, delvis på grund av tidsbrist och delvis på grund av att barnen som kräver extra stöd tar mycket uppmärksamhet. Men de ansåg även att verksamheten skulle kunna bli ännu mera pedagogisk och utgå från barnen, det vill säga att barnen skulle ha större inflytelse på vad de gör under året. De beskriver hur:

"Det är för stora grupper, vi har 25 barn i varje grupp. Idealet skulle vara 20."

Det fanns en sak som skiljde dessa daghem åt en hel del. Vid det första daghemmet så fanns det en barnträdgårdslärare och tre barnskötare per grupp medan vid det andra dagiset hade dubbelt fler. Detta var något som mina respondenter från det första daghemmet lyfte upp som ett stort problem. De önskade att antalet barnträdgårdslärare skulle öka till två per grupp. Responsen från dem var följande:

” ... Med tanke på att jag är ensam barnträdgårdslärare och arbetar med fyra dagvårdare [som] kanske inte i skolan [har] lärt sig så mycket pedagogik [så] skulle jag gärna ha en till barnträdgårdslärare i min grupp ... någon att dela upp planeringen med.”

”Jag skulle väldigt gärna ha sällskap av en annan barnträdgårdslärare ... någon att bolla idéer med.”

De tyckte att det kändes tungt att ensam planera veckoschemat. Min ena respondent påpekade att hennes medkolleger var *”supermänniskor”*, men att hon märkte av skillnaden mellan henne och dem. Hon kände ofta att hon behövde förklara vissa tillvägagångssätt för dem, när deras utbildning inte har innehållit lika mycket pedagogik.

9.2 Påverkan och tillit

Denna underrubrik kommer att behandla frågorna fyra – sju. Svaren som redovisas här belyser respondenternas åsikter om barnens och föräldrarnas tillit till dem som pedagoger och vilken påverkan de anser att de har i barnens liv.

9.2.1 Påverkan

Alla var överens om att de påverkar barnens utveckling i stor utsträckning. Nästan alla påpekade att barnen spenderar mer tid på daghemmet än i deras hem - många av dem hade åtta timmars långa dagar. En av dem påpekade att det är föräldrarna som bär det största ansvaret för barnen, men att hon kände att det har flyttats över till dagispersonalen. I enlighet med Barnkonventionen (§ 18) är det föräldrarna som bär det huvudsakliga "ansvaret för barnets fostran och utveckling". Hon uttryckte det såhär:

"Föräldrar har det största ansvaret ... men [istället] har det flyttats över till dagispersonalen..."

En annan formulerade sig på det här sättet:

"... De är mera i vaket tillstånd med oss än [med] föräldrarna. De är väldigt länge här, de kommer hit innan föräldrarna börjar jobbet och hämtas [då föräldrarnas arbetsdag tagit slut], de har längre dagar än föräldrarna."

En gemensam åsikt för dem alla var att åtta timmar på ett daghem är mycket för ett litet barn. Det är en lång tid att vara ifrån sina föräldrar. Att åtta timmar är länge för ett barn märktes väldigt tydligt på eftermiddagsaktiviteterna: de barn som inte hade sovit under vilan hade ingen energi till att orka koncentrera sig på eftermiddagen. För att barnen skulle orka så var det alltså viktigt att de fick en halv timme - timmes sömn efter lunchen.

Intervjuperson nummer två tyckte att påverkan kunde ske både positivt och negativt. Hon ansåg att man kan påverka dem positivt genom att smitta av sig med olika intressen: om den vuxne, exempelvis, är musikintresserad så kan det leda till att barnet också får upp ett intresse för musiken. Men har man en dålig ovana så kan även den flyttas över till barnet. Det är alltså viktigt att man tänker på hur man är som vuxen, vad man ger uttryck för och på vilket sätt man gör det på. Samma person kände samtidigt också att det kan vara svårt att påverka barn. Hon säger:

"... Det är väldigt svårt att påverka på normer om man i familjen har vissa normer och sedan har vi på daghemmet andra... Om det finns några föräldrar som inte förespråkar att man ska ha så mycket regler i hemmet utan mera fri uppfostran så har vi väldigt svårt att få barnen att lyda regler eller lyssna på vuxna..."

Hon var inte ensam om att tycka att det ibland kan ske en krock mellan daghemmets mål och föräldrarnas uppfostran. En annan kommenterade att hon ibland frågade av föräldrarna hur de gör med barnen när det har uppstått ett problem där hemma. Sedan berättade hon hur de går tillväga på daghemmet, och försökte tipsa föräldrarna om att de kanske skulle kunna testa att göra också så där hemma. Men det var viktigt att man gör det på ett mjukt och vänligt sätt, genom att först försöka fråga av föräldrarna hur de gör och sedan berätta hur det går till på dagiset, eftersom det annars lätt uppfattas som kritik i föräldrarnas ögon.

En intressant tanke som kom upp under en av mina intervjuer var att respondenten tyckte att hennes eget inflytande kunde kännas skrämmande för henne. Ansvar för barnet och tryggheten bör komma hemifrån, men på grund av att samhället sätter en sådan press både på barn och föräldrar så har det flyttats över till dagvården. Detta är något som också omnämns i teoridelen i kapitel fyra. Denna press är egentligen inget nytt, men hon var den enda av respondenterna som påpekade detta problem. Hon uttryckte sig såhär:

"Samhället sätter press på barnen, det ska vara bra materiellt och barnen skall ha alla prylar och för att barnen skall kunna få dem så måste [föräldrarna] jobba ännu mera, [vilket leder till att] barnen är mera på daghemmet än där hemma."

9.2.2 Tillit

Det fanns inga problem i relationen mellan dagvårdspersonalen och föräldrarna. Respondenterna hade en öppen dialog med föräldrarna och

kände att de kunde diskutera dagliga ärenden och problem med föräldrarna. Föräldrarna ansågs för det mesta vara mycket förstående. De flesta hade dock ändå upplevt *"mindre nöjda"* föräldrar.

Flera av dem poängterade hur viktigt det var att föräldrarna faktiskt kom på föräldramötet som de ordnade på hösten då barnet började sin termin, så att de skulle få en klar förståelse av personalens mål och vad som ansågs vara barnens bästa. En av dem såg klara skillnader mellan de föräldrar som hade kommit på höstens föräldramöte och de föräldrar som hade struntat i det. Det uppstod lättare missförstånd med de föräldrar som inte hade kommit på höstens möte och de var mera ifrågasättande när det gällde personalens arbete. För att få föräldrarnas tillit var det viktigt att man hade barnens tillit. En av respondenterna poängterade:

"... Genom att först få barnets förtroende så får man föräldrarnas förtroende."

Respondenterna fick ofta beröm av föräldrarna, men speciellt en av dem kände att hon hade blivit tvungen att arbeta lite extra hårt för att bevisa för föräldrarna att det går att lita på henne: att hon besitter den kompetens som behövs. Hon säger:

"... Föräldrarna hade kanske lite svårt att lita på mig i början för att jag var så ung, men jag upplever att de kanske har ignorerat att jag är så ung. [Men] jag har faktiskt [blivit tvungen] att kämpa [mig] fram till att det går att lita på mig, så överlag litar de nog på mig..."

Samma respondent upplevde att hon hade föräldrarnas tillit eftersom de väldigt gärna ville höra vad hon hade för åsikter om olika saker. Hon sade att även om hennes kolleger hade samma förutsättningar att svara så var det många föräldrar som ändå frågade henne.

En annan påpekade:

"Jag tycker faktiskt det, och jag tycker att man får det desto äldre man blir. När man först kom ut i arbetslivet så var man ung och de hade kanske inte respekt för en."

När jag frågade om de upplevde att de hade barnens tillit så svarade alla, utan någon betänketid, jakande på den frågan. Barnens sätt att uttrycka tilliten verkade dock variera. Personalen upplevde att dem hade barnens tillit eftersom de var glada att komma till daghemmet, och att de hade roligt där. Två av dem säger:

"Barnen har roligt här och de tycker inte att det är jobbigt när föräldrarna åker till jobbet."

"... har barnen bekymmer kommer de till personalen och berättar... [De] visar och säger att de tycker om en."

På frågan om de intervjuade tyckte att de kunde se hur barnen mår innerst inne, så svarade alla jakande. Flera av dem upplevde att de såg detta på olika sätt. Barns beteende som antydde att allting inte riktigt stod rätt till var följande, enligt personalen:

"... Man ser på barnen att om de ändrar beteende drastiskt till exempel så ser man att någonting har hänt, någonting bekymrar dem ... att de drar sig tillbaka ... blir mera tillbakadragna"

"De går ensamma, drar sig undan, är blyga, vågar inte säga. De uppvisar ett asocialt beteende ... De har ofta ont i magen. Vågar inte ta för sig."

"Man känner på sig det, man ser att de är otrygga på något sätt. De kan vara ledsna eller ha olika frågor och funderingar. Ibland säger de om något har hänt."

Även om de ansåg att de kunde se hur barnen mår så var de alla medvetna om att barn är skickliga på att dölja sanningen. Flertalet av dem

påpekade att det såklart finns sådana barn som aldrig skulle avslöja, eller uppvisa symptom på att de mår dåligt. Men en av dem berättade konkret hur de hade märkt att ett barn inte mårde bra genom vissa beteenden:

"... Hen gick på wc hela tiden, började använda fysiskt våld, ville vara väldigt mycket i famnen och kissade på sig i perioder..."

Respondenten påpekade att barnets beteende antydde att barnet var väldigt orolig, att hen inte kunde slappna av. Hon ansåg att man klart och tydligt kan se hur ett barns beteende korrelerar med dennes psykiska välbefinnande: man kan, exempelvis, tydligt märka hur ett glatt barn kan börja uppvisa oroliga eller asociala beteenden.

En annan respondent berättade om ett barn som plötsligt hade börjat visa aggressivitet gentemot den ena föräldern. Personalen på avdelningen funderade mycket på varför barnet reagerade på detta sätt, men hade än så länge inte fått någon förklaring till det.

Svaren påvisar att man ofta kan läsa av barnets beteende, men också att förändringar i beteendet kan förorsaka oro hos personalen. Föräldrarna berättar ofta inte om problem i familjen och barnen kanske inte klarar av att uttrycka sina tankar och känslor i ord. En metod som, dock, många av dem använde sig av, och som är en väldigt vanlig metod, var att be barnen rita teckningar. Ett fall som en av de intervjuade berättade om gällde ett barn som ritade en teckning som föreställde en fest där någon somnat under ett bord. Några år senare visade det sig att det fanns både misshandel och alkoholproblem i familjen.

9.3 Skyddsnät och erfarenheter

De sista frågorna som jag ställde till respondenterna gällde huruvida de ansåg att dagvården kan fungera som ett skyddsnät för barn. Jag bad dem sedan att berätta om egna erfarenheter de hade varit med om. Precis som tidigare

forskning har påvisat så kan barn klara av att bygga upp ett bra liv och må bra som vuxna även om de kanske har haft oddsen emot sig. Alla barn har rätt till en trygg och harmonisk uppväxt, men som det redan framkommit ur arbetet så är det många barn som inte har en trygg uppväxt, men de kan ändå växa upp till att bli trygga individer. Hur då? Precis som det påpekades i Werner & Smiths undersökning, som hittas i kapitel tre, så kan de klara sig tack vare yttre resurser: de får stöd eller uppmuntran från någon utanför familjen.

De intervjuade ansåg att daghemmet kan fungera som ett skyddsnät för de barn som är i behov av det. Ordet "trygghet" var genomgående i alla svar: om barnet inte fick någon trygghet i hemmet så hade barnet möjligheten att finna trygghet hos dagvårdspersonalen. En av dem uttrycker sig såhär:

"Om det är svårt hemma så kan dagiset vara det enda trygga i deras liv, att när de är här så får de komma bort från vardagen ... Det vi kan göra är att göra det bästa för barnen mellan 7 - 17 varje vardag."

En annan uttryckte sig på det här sättet:

"Absolut, att om de inte har någon att knyta an till där hemma och de går på dagis så finns det åtminstone fyra stycken vuxna som de kan knyta an till. Jag tror att det är mångas räddning, att om de har föräldrar som inte kan ta hand om dem men de lägger dem på dagis så kan det vara deras räddning."

Vikten av anknytning under barnets första levnadsår förklaras mera grundläggande i kapitel fem.

De var alla medvetna om det positiva inflytande de kunde ge till barn som inte får deras grundläggande behov tillgodosedda i hemmet. Ett intressant uttryck som en av respondenterna använde sig av var att daghemmet kan fungera som ett "andningshål" för barnet, trots att det är en funktion som hemmet borde uppfylla. Respondenten förklarar:

”Jag tror att det här är som ett andningshål, här får de vara sig själva att här får de vara i trygghet... Barn kan börja parera väldigt mycket för att det inte ska bli bråk... För det tror jag att barn blir väldigt bra på i en familj där det förekommer något eländigt... Så jag tror nog att man kan vara som ett andningshål för dem så att de kan känna sig lugna och trygga.”

Respondenterna ansåg att det är viktigt att barnet alltid har en famn att få krypa upp i - att de får känna närhet. Som förslag på hur de kan hjälpa barnet nämnde en av dem att de ska anpassa sig efter barnets behov: om barnet, exempelvis vill ha närhet genom att sitta i famnen så ska barnet få komma och sätta sig i famnen. Då vi diskuterade om de kan fungera som ett skyddsnät för barnet, så påpekade flera av dem än en gång att barnet spenderar många timmar varje dag vardag i daghemmet. Dessa dagar kunde vara ”räddningen” för dem.

Men en av dem påpekade även att deras ansvar kan kännas betungande. Om de ser, till exempel, att ett barn blir utsatt för misshandel, så är de enligt lag skyldiga att anmäla det till barnskyddet. Hon tyckte att de får den tunga uppgiften och att det var en skrämmande tanke: i värsta fall så kan de splittra en familj. Även om detta skulle vara för barnets bästa, så kändes ändå tanken skrämmande.

När jag frågade mina intervjupersoner om de hade under sina arbetsaktiva år haft erfarenheter av barn som kommit från svåra familjeförhållanden så svarade alla att de hade haft sina misstankar och aningar, men inga egentliga bevis. En av dem hade haft erfarenheter av två familjer med alkoholism och en annan hade för längesen arbetat med en familj där den ena föräldern led av schizofreni.

En av respondenterna hade inte egentligen haft några erfarenheter av detta, förutom en misstanke. Men respondenten hade istället hand om ett barn som hade ett väldigt aggressivt beteende. Barnets dåliga start i livet hade gjort att barnet hade tillitsproblem. Detta barn hade dock knutit an till den intervjuade och till ett annat barn på avdelningen, men inte till någon annan. Barnets

vårdnadshavare hade också märkt att respondenten hade gett en stabilitet till barnet och berömde henne för hennes jobb.

Jag frågade även vad som utlöste deras misstankar i dessa fall. Svaren pekade på faktorer som redan nämnts: drastiska beteendeförändringar hos barnet/barnen, barn som hade samma smutsiga tröja på sig flera veckor i rad, oroligt beteendemönster, barns egna ord om olika händelser och misstänkta alkohollukter från föräldrar. Ett annat fenomen som mina respondenter hade märkt i barns beteende var att de försökte bli så osynliga som möjligt, de gjorde inget väsen av sig.

Ingen av dem har någonsin fått några konkreta bevis för deras misstankar. Flera av dem har försökt att, till exempel, leta efter blåmärken på barnet som ett bevis på deras magkänsla. Men de har i efterhand fått bekräftat att deras magkänsla stämde. En av dem misstänkte under sina första arbetsår att en förälder luktade alkohol. Eftersom hon var ny på fältet så nämnde hon sin misstanke till sin kollega, men kollegan förnekade hennes aningar. En tid senare kom det dock fram att föräldern i fråga led av alkoholproblem.

En annan av respondenterna som hade misstankar om alkoholism i familjen fick även bekräftat en tid senare att magkänslan var korrekt. I det fallet så hade den andra föräldern som berättade hur det hade varit.

Den fjärde respondenten berättade specifikt om ett barn hon hade tagit hand om för många år sedan. Hon berättade att barnet väldigt ofta kändes okoncentrerad och ofokuserad, så hon rekommenderade att barnet skulle stanna kvar ett extra år. Många år senare kom det fram en stor familjehemlighet, något som min respondent tror att var orsaken till varför barnet hade haft så svårt att koncentrera sig på förskoleuppgifterna i daghemmet. Hon berättar:

"... Jag fick höra några år senare att [det] brast för barnet [och sanningen kom fram]. Hur många år föregick sig det då? Utan att någon visste om det och tog tag i saken. Jag tror idag att det var det där som gjorde att hen var så

frånvarande, något annat tog upp hens tankeverksamhet... [Barn] skyddar sina föräldrar in i det sista.”

Men det gemensamma för flera av mina respondenter var att de, när intervjutillfällena ägde rum, hade familjer under uppsikt. De hade misstankar, och ansåg att det bästa de kan göra är att dokumentera allting de lägger märke till. Flera av dem hade varit i kontakt med högre instanser upp för att ta reda på den bästa lösningen. En respondent berättade att hon en gång hade ringt ett anonymt samtal till socialen och bett om hjälp. Såhär uttrycker en av dem:

”...Jag tycker man ska lita på ens magkänsla och börja till exempel dokumentera barnets beteende, för att sedan när det är ord mot ord så kan man inte stå på sig lika bra som om man har det skrivet och någon annan kan bekräfta det man har dokumenterat ... Det gör man ju för barnets bästa, att ifall man har någonting dokumenterat om ett barn men magkänslan inte är korrekt, då slipper man använda det man dokumenterat.”

Två av respondenterna berättade även om hur en del föräldrar var måna om att hålla upp fasaden och väldigt ofta var *”överdrivet glad och trevlig.”* Och att en del föräldrars karriär gjorde att de kanske var lite extra måna om den yttre fasaden.

Respondent nummer två berättade att de har några barn som på grund av olika faktorer behöver extra stöd för tillfället. Detta extra stöd förses genom ett program som heter START. Programmet är riktat till barn i åldern ett - tre år och hjälper barn att utveckla sin emotionella och sociala kompetens. Personalen använder sig av så kallade *”känslkort”*. Dessa kort kan exempelvis föreställa en flicka som ser ledsen ut. Respondenten berättar vidare hur de går tillväga med programmet och det bakomliggande syftet. Syftet är att hjälpa barn att bli bättre på att uttrycka och förstå känslor, eftersom detta utvecklar barnets empatiska förmåga. Hon påpekar även att det är viktigt för barn att de inte känner sig ensamma om sina känslor.

När jag kom fram till min sista fråga om huruvida de använder sig av egenvårdarsystemet och om de gör hembesök vid dagvårdsstarten så fick jag ett nekande svar av dem alla. Detta system förklaras i kapitel tre. Respondenterna uttryckte delade åsikter om detta system. Medan två av dem kort och koncist svarade att de inte hade någon erfarenhet av systemet så räknade de tre andra upp vilka för- och nackdelar de ansåg systemet hade.

De överensstämde alla om att en besvärlig situation kan uppstå ifall barnet blir alltför beroende av en i personalen och denne sedan till exempel blir tvungen att sluta arbeta. Såhär förklarar en av dem:

”En nackdel är att om barnet binder sig för mycket med en person och den personen blir långtidssjuk eller tar mammaledigt eller byter jobb ... så kan det barnet få väldigt jobbigt [eftersom barnet] har knytit an till den personen.”

En annan uttrycker det såhär:

”Man måste kunna komma överens med alla vuxna precis som med alla barn ... Jag tycker att systemet inte stöder den teorin att man skall komma överens med alla och vara kompis med alla om man bara behöver komma överens med en vuxen.”

Respondenterna ansåg att den bakomliggande idén med egenvårdarsystemet var bra. Och på sätt och vis följde de den till en viss nivå. De åt mat i samma barngrupper varje dag, detta gjorde de för att de skulle på så vis kunna lära känna dem barnen extra bra. En annan tyckte att det är bra att man till exempel samlas en gång om dagen i samma smågrupp och har en gemensam aktivitet men att man sedan resten av dagen umgås med de andra barnen och vuxna på avdelningen.

Vid fråga om hembesök så fanns det både för- och nackdelar. Alla var överens om att familjerna skulle säkert känna sig obekväma med att man från daghemmet kommer till deras hem och träffar dem där. Flera påpekade att föräldrar kanske skulle uppfatta det som att personalen skulle komma och

kontrollera familjen, hur och var de bor och dylikt. En av svaren lyder som följande:

"Det blir för intimt med hembesök. Det ska finnas en klar gräns. Vi blandar oss i för mycket om vi går hem dit."

Medan två andra sade:

"Det skulle vara bra på ett sätt att få grunden med barnet genom att gå och hälsa på."

"På sätt och vis tycker jag att det skulle vara roligt att se barnet i deras hemmiljö och det skulle säkert kännas bra för barnet att få träffa en dagistant i hemmiljön först, att det skulle kännas tryggt fr barnet."

Den slutsats jag kan dra från mina intervjuer är att dagvårdspersonalen försöker på många olika sätt stödja och hjälpa alla barn. Personalen hjälper föräldrar att stödja och uppfostra sina barn, och vid situationer där föräldrarna inte räcker till så sätter personalen in extra stöd. Men undersökningen visar även att andra jämnåriga barn på daghemmet kan vara till nytta och hjälp för dessa "maskrosbarn". Som exemplet med den aggressiva pojken som endast hade knytit an till ett barn och en "dagistant". Svaret på min genomgående fråga i detta arbete är: *ja, daghemmet kan fungera som en resiliensfaktor.* "Dagistanten" eller ett barn kan vara den som ger det där riskbarnet lite extra uppmärksamhet, som ger vatten och näring till maskrosen så att hen kan växa upp och bli en välmående vuxen människa.

10 Avslutande diskussion

Syftet med mitt arbete har varit, precis som det redan nämnts i kapitel två, att undersöka om daghemmet kan fungera som ett skyddsnät för maskrosbarn.

Detta var den centrala huvudfrågan som har fungerat som en vägvisare genom hela arbetet. Min bifråga var att på vilket sätt kan daghemmet liknas vid ett skyddsnät. Av min undersökning och teori så har det framkommit att barn som är extra utsatta för problem och stress kan klara av detta genom yttre hjälp. Denna yttre hjälp kan vara daghemmet. Daghemspersonalen tar hand om barnet, för det mesta, fem till sju timmar om dagen fem dagar i veckan. Detta betyder att personalen träffar barnet regelbundet och ofta, och kan på så sätt lägga märke till om barnet behöver extra uppmärksamhet eller stöd. Detta betyder även att barnet får en paus, flera dagar i veckan, varje vecka, från problemen som kan existera i hemmet. Barnet får ett så kallat "andningshål" på daghemmet, där de får stå i centrum och få den tillsyn de behöver.

I Finland har vi cirka 500 000 alkoholister. Det betyder att en stor del av Finlands befolkning är alkoholister och än flera är även smygalkoholister, som kan vara uppskattade i arbetslivet men som samtidigt är så kallade "smygdrickare". I Sverige räknar man med att omkring 25% av landets alla barn och unga växer upp med en förälder som missbrukar eller är psykiskt sjuk. Översätter man det till siffror så är det nästan 500 000 barn som blir tvungna att överge sin barndom och i förtid växa upp, som kanske känner skuld, ångest och rädsla. (Eriksson, 2009, s. 266-276; Österberg 2006 enligt Häggqvist 2011)

Många av barnen som växer upp under sådana här förhållanden saknar skyddsnät: de kan känna att ingen förstår vad de går igenom och att ingen bryr sig om dem. Ifall föräldrarna sviker så kan det leda till dåligt förtroende gentemot vuxna i allmänhet. På grund av missförtroende för de sociala myndigheters arbete och rädsla för att en barnskyddsanmälan leder till barnomhändertagande så väljer många barn att inte berätta vad som händer i hemmet. Information och kunskap om socialens tjänster bör därför förbättras. Barn behöver veta att de har rätt till stöd, hjälp och trygghet. Personal som arbetar med barn kan därmed ha en viktig roll med att hjälpa barn från otursamma förhållanden: de kan vara de extra uppmärksamma ögonen som

vågar gräva, fråga och ta reda på hur verkligheten är i hemmet, fastän det ofta känns som om det är ett privat område.

Jag valde att i min teoridel fördjupa mig i följande teman: daghemsverksamheten, resiliens, maskrosbarn och anknytning, detta för att jag anser att dessa rubriker binds ihop av en röd tråd. Min undersökning grundar sig på fem kvalitativa intervjuer som jag gjorde individuellt med alla respondenterna. Respondenterna var fem barntädgårdslärare från två olika daghem i en kommun i Österbotten. (Se bilaga 1 för frågorna)

Resultatet grundar sig på personalens kunskaper, erfarenheter och åsikter. De intervjuade hade inte upplevt dramatiska händelser, men flera av dem hade erfarenhet av att ha en magkänsla om att något inte stod rätt till hos ett barn, dock utan bevis. Denna magkänsla hade flera gånger vid senare tillfällen, ibland efter flera år, blivit bekräftad som rätt. En av respondenterna sade att hen som följd ansåg att man ska lita på sin magkänsla.

Barn har rätt till att vara barn, till att ha en trygg barndom och inte behöva oroa sig för saker som hör till vuxenvärlden. Enligt barnkonventionen så har varje barn rätt till "vila, lek och fritid". Om daghemspersonalen vågar följa sin magkänsla, kommunicera med barnet och ge stöd, så kan de hjälpa så kallade "maskrosbarn". I enlighet med detta arbete så kan det räcka med att ha en vuxen som lyssnar, ger stöd, erbjuder trygghet och hjälper barnet att klara av sin vardag. Det kan räcka med en person vid barnets daghem som ger den uppmärksamhet och uppmuntran som barnet behöver och har rätt till.

Mina resultat stämmer ytterligare ihop med min teoridel och berättigar syftet med detta arbete. Den centrala frågeställningen har blivit besvarad, och svaret får stöd både från min teori- och empiridel. Jag ville få ett svar på huruvida daghem kan fungera som ett skyddsnät för maskrosbarn. Slutsatsen jag kan dra är: att daghem kan fungera som ett skyddsnät, och som familjens förlängda arm. Daghemmet kan hjälpa till med att barnets grundbehov, så som kärlek och trygghet, blir besvarade. Dagvårdspersonalen kan vara den

vuxne som ser barnet och uppmärksammar barnet just på det sätt som barnet behöver.

Jag hade hoppats på att mina respondenter skulle ha använt sig av egenvårdarsystemet och att de på så sätt kanske skulle ha kunnat uppmärksamma avvikande beteende hos deras barn. Ingen av dem hade dock använt sig av systemet. Jag har själv varit i kontakt med egenvårdarsystemet som praktikant. Under min ledarskapspraktik fick jag även vara med vid ett hembesök. Mina erfarenheter av egenvårdarsystemet var positiva och för framtida forskning skulle jag rekommendera att jämföra svar av respondenter som använt sig av systemet och de som inte har det för att utvärdera systemets effektivitet.

Man brukar säga att de ärligaste människorna som finns är alkoholister och barn. De säger, utan att tänka sig för, sanningen om vad de tycker och tänker. För många år sedan var jag ute på en promenad med min småkusin och hans mamma; vi mötte på en muslimsk kvinna och min småkusin, som vid det tillfället var ca tre år gammal, säger spontant "Mamma, titta spöket". Vi kan alla förstå barnets liknelse; det var inget illa menat mot kvinnan, men spöket Laban i barnsagorna var mera känt än ett klädesplagg som burqha. Barn är ärliga, men barn är desto mera lojala gentemot sina föräldrar. Därför kommer det inte som någon större överraskning att barn ljuger för att skydda sina föräldrar. Föräldrar är barns största förebilder när de är små, deras föräldrar har rätt, vet allt och kan allt, "min pappa är starkare än din pappa". Vi känner alla till hur barn tävlar med varandra om vems föräldrar som är bäst. Därför är det otroligt viktigt att barn känner förtroende för andra vuxna och lärare, och att de kan kommunicera med dessa öppet utan att vara rädda för att deras förebilder, deras föräldrar, ska bli attackerade och dömda. Daghemspersonalen kan fylla denna roll i ett tidigt skede i ett barns liv, så att det återfår ett förtroende för vuxna.

"Hon ville vara lojal, och därför berättade hon inte något för någon. Men samtidigt längtade hon efter att *'någon vuxen utifrån, som själv hade sett och*

förstått' självmant skulle fråga." (Cronström, 2003, s. 47) Den någon kan vara precis vem som helst, den kan vara just du, glöm aldrig det.

Litteratur

Academy of Achievement (2011). Oprah Winfrey [Online]
<http://www.achievement.org/autodoc/page/win0bio-1> (hämtat: 30.03.2014)

Backman, A., Kanninen, K. & Sigfrids, A. (2009). *Med barnaögon. Egenvårdarmodellen – ett verktyg till en trygg och trivsamt dagvård.* Helsingfors: AB Det finlandssvenska kompetenscentret inom det sociala området.

Broberg, A., Broberg, M. & Hagström, B. (2012). *Anknytning i förskolan. Vikten av trygghet för lek och lärande.* Stockholm: Natur och kultur.

Bunkholdt, V. (2004). *Psykologi. En introduktion för sjuksköterskor, socialarbetare och övrig vårdpersonal*. Lund: Studentlitteratur.

Cronström, S. (2003). *Dansa med träben. Maskrosbarn och andra - om överlevnadens konst och pris*. Frölunda: Bokförlaget Mareld.

Desetta, A. & Wolin, S. (2000). *The struggle to be strong: True stories by teens about overcoming tough times*. Minneapolis: Free Spirit Publishing Inc.

Det finlandssvenska kompetenscentret (2014). *Egenvårdarmodellen i praktiken – man ser barnen bättre med denna modell*. [Online]
http://www.fskompetenscentret.fi/page173_sv.html (Hämtat: 30.03.2014)

Eriksson, T. (2009). *Vi har ju hemligheter i den här familjen*. Falun: Ica Bokförlag.

Fejes, A. & Thornberg, R. (2009). *Handbok i kvalitativ analys*. Stockholm: Liber.

Gjareum, B., Grøholt, B. & Sommerschild, H. (1999). *Att bemästra. Motståndskraft, skyddsfaktorer och kreativitet bland utsatta barn, ungdomar och deras föräldrar*. Finland: WSOY.

Hellsten, T. (1998). *Flodhästen i vardagsrummet*. Stockholm: Verbum Förlag Ab.

Helmen Borge, A.I. (2005). *Resiliens - risk och sund utveckling*. Lund: Studentlitteratur.

Holme, I.M. & Solvang, B.K. (1997). *Forskningsmetodik. Om kvalitativa och kvantitativa metoder*. Lund: Studentlitteratur.

Imsen, G. (2006). *Elevens värld. En introduction till pedagogisk psykologi*. Lund: Studentlitteratur.

Institutet för hälsa och välfärd (2005). *Grunderna för planen för småbarnsfostran*. [Online]
<http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/2e130087-8320-4be7-b07d-218aa17e6873>
(Hämtat: 29.03.2014)

Jenkins, J. M., Smith, M. A. & Graham, P. J. (1989). Coping with Parental Quarrels. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 29, 182-189.

Lönnroth, A. (1990). *Maskrosbarn. Barnen som klarar sig mot alla odds*. Stockholm: Glacio Bokförlag AB.

New World Encyclopedia (2013). *John Bowlby*. [Online]
http://www.newworldencyclopedia.org/entry/John_Bowlby (Hämtat: 25.02.2014)

Nordens välfärdscenter (2012). *Nordens barn – Tidiga insatser för barn och familjer*. Helsingfors: Nordens välfärdscenter.

Svenska akademiens ordlista (2011). *Maskrosbarn*. [Online]
http://www.svenskaakademien.se/svenska_spraket/svenska_akademiens_ordlista/saol_pa_natet/ordlista (Hämtat: 25.02.2014)

Svenska hjältar. [Online]
<http://www.aftonbladet.se/svenskahjaltar/> (hämtat: 25.02.2014)

Språkrådet (2012). *Maskrosbarn och orkidébarn*. [Online]
<http://www.sprakradet.se/13677> (Hämtat: 25.02.2014)

Social- och hälsovårdsministeriet (2013 a). *Barndagvård*. [Online]

http://www.stm.fi/sv/social_och_halsotjanster/socialtjanster/barndagvard
(Hämtat: 03.03.2014)

UNICEF (1989). *Barnkonventionen*. [Online]
<http://www.unicef.fi/helabarnkonventionen> (Hämtat: 20.03.2014)

UNICEF (2013). *Fattigdom*. [Online]
<http://unicef.se/fakta/fattigdom> (Hämtat: 13.02.2014)

UR (2010). *Maskrosbarn – att växa upp i en dysfunktionell familj*. [Online]
<http://www.ur.se/Produkter/160813-UR-Samtiden-Barnen-och-samhallet-Maskrosbarn-att-vaxa-upp-i-en-dysfunktionell-familj> (Hämtat: 09.03.2014)

Vasa stad (2005). *Planen för småbarnsfostran i Vasa stad. Hela publikationen*. [Online]
http://www.vaasa.fi/Pa_svenska/Barn__ungdomar/Publikationer (Hämtat: 29.03.2014)

Lagar och förordningar

Lag om barndagvård 19.1.1973/36. [Online]
<http://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1973/19730036?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=barndagv%C3%A5rd> (Hämtat: 26.03.2014)

Bilaga 1 (1)

Intervjufrågor

DAGHEMSVERKSAMHETEN

- 1) Hur länge har du arbetat inom dagvården?
- 2) Hur skulle ni beskriva er verksamhet? Vad går den ut på?
- 3) Tycker ni att den brister på någon nivå? Känner ni att det finns förbättringar ni skulle vilja göra? Förklara!

PÅVERKAN OCH TILLIT

- 4) Hur stor påverkan anser ni att ni har i barnens livsutveckling? Känner ni att ni kan påverka deras liv? Isf på vilket sätt?

5) Anser ni att ni har en bra relation till deras föräldrar? Har ni några sådana erfarenheter, positiva som negativa, som ni vill dela med er av?

6) Känner ni att ni har barnens tillit? Föräldrarnas tillit?

7) Är det lätt att se hur barnen innerst inne mår? Om ja, så på vilket sätt?

SKYDDSNÄT OCH ERFARENHETER

8) Tror ni att daghem kan fungera som en resiliensfaktor/skyddsnät för maskrosbarn/riskbarn? På vilket sätt?

9) Har ni under era år haft erfarenhet av barn med missbrukande föräldrar? Hur gick det? Vad hände? Hur upptäckte ni det? Genom barnets/föräldrarnas beteende eller genom djungeltelefonen?

10) Har ni någon gång fått den känslan av att allting inte står rätt till med barnet? Isf, vad gav er den känslan? Vad gjorde ni? Hur gick det?

11) Vad anser ni om egenvårdarsystemet? Har ni läst broschyren *"Med barnaögon, egenvårdarmodellen - ett verktyg till en trygg och trivsamt dagvård?"*, Gör ni hembesök till barnen innan de börjar på daghemmet?